

T 131829
7

GLASNIK

SLOVENSKEGA ETNOGRAFSKEGA DRUŠTVA

LETO XI

LJUBLJANA, 1970

Št 1

ETNOGRAFSKO DELO V SLOVENIJI LETA 1969

Vsakoletno Glasnikovo poročilo o delu slovenskih etnografov smo letos razširili s tem, da smo naprosili za podatke razen muzejev še vse narodopisne ustanove. Skoraj od povsod smo dobili odgovor na zastavljena vprašanja. Ker vemo, kako nadležno je sestavljati najrazličnejša poročila o isti stvari, smo te ustrezljivosti še posebej veselili in se vsem lepo zahvaljujemo za sodelovanje. Prav je, da javnost zve o naših prizadevanjih, težavah in uspehih in če je kateri časopis poklican, da o tem poroča, potem je to naš Glasnik, kljub skromni obliki in neveliki nakladi.

Belokranjski muzej v Metliki (Trg svobode 4) poroča, da je delo v njegovem etnografskem oddelku skoraj povsem počivalo, ker so imeli vsi sodelavci polne roke dela z urejanjem prostorov in zbirk novega Slovenskega gasilskega muzeja v metliškem gradu. Nameravano raziskovanje Semiča in okolice je moralo izostati, pač pa je muzej pridobil nekaj novih predmetov (kupil ali dobil v dar). Člani metliškega mladinskega foto-kino kluba FOKUS je na pustni torek posnela v Bušinjih vasi pri Metliki stari običaj "pletanja konopljenih štrikov".

Čebelarški muzej v Radovljici tokrat ni poslal poročila.

Dolenjski muzej v Novem mestu (Muzejska 7) nam piše, da je še vedno brez etnografa, denarja pa je dobil lani tako malo, da na resno dejavnost ni bilo niti misliti.

Gorenjski muzej v Kranju (Tavčarjeva 43) je v aprilu 1969 odprl razstavo o planšarski kulturi na Gorenjskem. Priprave zanjo so trajale polni dve leti, začetki terenskih raziskovanj pa segajo v l. 1965. Obdelali so vsa gorenjska planšarska območja v Julijskih Alpah, Karavankah in Kamniških planinah (na Veliki planini je raziskoval dr. Tone Cevc). Razstava je tako v vsebinskem kot prostorskem pogledu najboljše, kar jih je doslej pripravil etnografski oddelk Gorenjskega muzeja, in pomeni skupek najnovejših doznanj in dosedanjega znanja o planšarski kulturi na Gorenjskem. Uvodni del obsega zlasti karte in diagrame, ki osvetljujejo gospodarski pomen in obseg planšarstva in živinoreje na Gorenjskem od osemdesetih let 19. stoletja do danes. Pogled v starejše obdobje odpira kartografski prikaz planin, ki se v doslej znanih zgodovinskih virih najbolj zgodaj omenjajo (od leta 973,

ko je sporočeno ime planine Pečane na Jelovici, do navedb planin v listinah iz časa ok. leta 1500). Fotografije listin, v katerih so omenjene planine ter datjatve v živini in siru, opozarjajo obiskovalca razstave na razmere, ki so v planšarskem gospodarstvu veljale v fevdalni dobi. Naslednja poglavja prikazujejo planšarska naselja, poslopja, notranjo opremo pastirskih stanov v Bohinju, promet, sirarstvo in nazadnje pastirje, njih nočo in umetnost. Planšarsko stavbarstvo je obravnavano po območjih (t.j. posebej za Julijske Alpe, Karavanke in Kamniške planine) in so prikazane vse razvojne oblike stavb, ki so zanje značilne. V pripravah za razstavo sta sodelovala tudi prof.dr.V. Novak in dr.M.Vojvoda.

Razen tega je etnografski oddelk Gorenjskega muzeja raziskoval vasi pod Begunjsčico in Stolom. Ker je na Gorenjskem zaradi turizma vedno več trgovanja s starinami, je skrajni čas, da se muzej znova loti zbiranja predmetov. V letu 1969 jih je pridobil nad 80, za druge, ki so ostali pri lastnikih, je bil narejen seznam in veliko fotografij. Med novo pridobljenimi predmeti so poleg orodja, posode in vezenin posebno pomembne poslikane skrinje. Najstarejša je iz Hraš iz leta 1627 in jo je poslikal domač mojster z izrazito samosvojimi značilnostmi. Doslej je znanih petero skrinj, ki so očitno izdelek iste roke.

V letu 1970 namerava muzej raziskovati dolino Besnice in pripraviti razstavo o gornjesavski dolini. To bo prva iz skupine študijskih razstav, ki bodo prikazovale celotno kulturno podobo geografsko bolj ali manj zaključenih območij. Ob vsaki taki razstavi naj bi izšla tudi posebna knjiga. Za ta način dela se je muzej odločil zaradi potreb turizma in spremenjenega načina financiranja kulturne in muzejske dejavnosti.

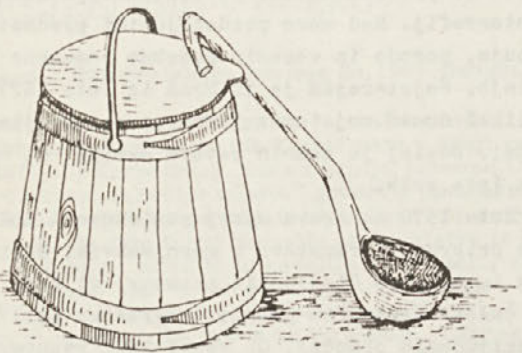
Goriški muzej v Novi gorici (grad Kromberk 97) upravlja štiri zbirke: na gradu Kromberku, v Tolminu, v Trenti in Gregorčičevo rojstno hišo na Vršanem. Vsaka ima tudi poseben etnografski oddelk, vendar se muzeju še vedno ni posrečilo dobiti etnografa. Občinska skupščina bo zdaj rešila to vprašanje s podelitvijo študentskega stipendija študentu 1. letnika etnologije. Težave so tudi z donarjem. Za zbirko na gradu Kromberku je muzej pridobil le 67 predmetov.

Pač pa je zelo uspešno delo etnografskega oddelka v Tolminu (Trg Maršala Tita 3). Vodi ga Marija Kutar, upokojena učiteljica, ki je tam že nad 20 let zbiralec "narodnega blaga". Za svoj oddelk je poslala posebno

PO 1554/1977

poročilo, ki ga objavljamo v celoti. Takole piše:
 "Kljub skromnim denarnim možnostim smo bili z uspehom na etnografskem področju v lanskem letu precej zadovoljni, saj se je naša zbirka povečala za preko 250 novih predmetov.

Razen priložnostnih obiskov nekaterih krajev (npr. Pečine, Roče, dolina Idrijce do Stopnika, Poljubinj, Zatoľmin, Livek, Srpenica) smo skupno z drugimi sodelavci Goriškega muzeja zbirali gradivo na Šentviški planoti (20.-24. maja) in v Gorenji Trebuši (14.-17. oktobra). Planota je precej razsežna, z več vasicami med valovitimi griči, z mnogimi samotnimi zaselki in kmetijami. V štirih dneh smo mogli pregledati le vasi in zaselke Šentviška gora, Daber, Zakraj, Polje, staro Berlotovo domačijo za gozdnatim obronkom ter se povzpeli do dveh, nekoč trdnih kmetij na Jerovci v Gorskem vrhu. Prijazni ljudje so nam radi odpirali svoje hrame in dovolili, da smo stikali po podstrešjih, kjer hranijo starino. Bili smo presenečeni, da smo kljub mnogim tujim in domačim zbirateljem lahko dobili kar precejšnje število predmetov, zapisali, kaj še hranijo pomembnega, slikali stavbe, več starih fresk na hišah in podobno. Med zbranimi predmeti prevladuje leseno posodje in orodje. Med pomembnejše sodijo doma izdelane cistre, prve majhne petrolejke (rekli so jim "čuk"), staro vozno kolo "križavka", dve novi, doma tkani rjuhi, velike štrene iz lanene preje, ki so visele na podstrešju že 70 let, več starih pečnic z reliefom sv. Florjana ali monštrance, stara lesena mera za platno ("palca"), mera za cole in še kaj.

V Gorenji Trebuši se je muzejska ekipa mudila tri dni. Raztreseno naselje zidanih kmetij na sončnih pobočjih in slemenih, zvečine na desnem bregu tesne, globoke struge Trebuščice, šteje okrog 120 hiš, toda od ene do druge je kar precej hoje; le redko sta dve ali tri bliže skupaj. Vas, ki je bila v preteklosti oddaljena od sveta, je ohranila marsikatero značilnost. Po samotnih kmetijah, kamor vodijo često le kolovozi in steze, smo naleteli na vrsto domačih izdelkov. Vse posode za hranjenje mleka so bile iz lesa, tako okrogle posode s pokrovom za kislo mleko, lesene kanglice za nošenje mleka, lesena zajemalka, deža za skuto, pinja in model za maslo.

S kovanjem žebeljev se je nekdaž ukvarjala skoraj vsaka domačija, bilo pa je tudi nekaj kovačij. Večja, na vodni pogon, na pet mehov, je bila ob Trebuščici; izdelovala je nakovala, sekire navadne in težke za tesanje ("plenkače"). Zanimiv je lesen sveder z železno kondco, "drajs" imenovan, ki ga je kmet pred več leti sam napravil za vrтанje železa. Dobili smo nekaj lepo vezenih rut, domačih tkanin pa ni več dobiti. Edinstven primer je okenski okvir s tremi šipami iz mlečnega stekla, kakršnega je izdelovala nekdanja glažuta v Gor. Trebuši. Prva je bila postavljena na Melinah l. 1722, čez 37 let so jo postavili na Pogolce, 300 m višje, pozneje se je zaradi porabe lesa še trikrat selila.

Loški muzej v Skofji Loki (Grajska pot) se je kakor prejšnja leta tudi lani boril s pomanjkanjem denarja, kar je znatno oviralo njegovo delo. Kljub temu se mu je posrečilo odkupiti v Gorenjih Novakih lepo ohranjen, 250 let star lesen strop, pripravo za čiščenje lanenega semena, imenovano "šajtrga" (naredil jo je domačin - samouk pred približno 250 leti), stiskalnico za olje ("preša") in ročne stope ("kladu"). Za Izseljenski piknik 4. julija je muzej kakor vsako leto pripravil razstavo. Tokrat je bila na vrsti etnografska, o poljedelstvu in živinoreji. Zanj je zbral ali odkupil nekaj orodja. Redno se je nadaljevalo notranje delo - inventarizacija in prepariranje predmetov. Le-tošnja podpora občinske skupščine obeta muzeju boljše čase, zato upa, da bo mogel v tekočem letu uresničiti vse svoje načrte.

Etnografski oddelek Mestnega muzeja v Idriji bo zaživel z razstavo "Idrijske čipke", za katere so sodelavci Slov. etnogr. muzeja iz Ljubljane zbirali gradivo in podatke vse leto 1969. Otvoritev bo konec marca v Ljubljani (SEM), po dveh mesecih pa bo razstava prenešana za stalno v idrijski muzej. Vodstvo muzeja se zaveda pomembnosti etnografije, ki v Idriji in okoliških krajih naravnost vpije po dokumentaciji. Nekatere podatke o življenju idrijskih rudarjev je mogoče dobiti le še od starejših Idriččanov. Zato se je muzej (s sodelovanjem SEM) lotil načrtnega raziskovanja idrijske preteklosti. Zbiral pa je tudi gradivo in podatke o organiziranem gozdarstvu in nekaterih domačih obrtih (npr. o suhorobarstvu na Crnem vrhu in o kovanju žebeljev na Vojskem).

Muzej v Kamniku (Zaprice 12) ni poslal poročila.

Notranjski muzej v Postojni je (začasno?) prenehal z delom.

Pokrajinski muzej v Celju (Muzejski trg 1) je enako kot goriški brez etnografa. Zato ni mogel opraviti nobenih terenskih raziskovanj in je pridobil le 10 predmetov. Pač pa so za dopolnitev kartoteke fotografirali vse predmete s področja ljudskega slikarstva, ki jih hrani muzej. Zbirka je namreč v celoti deponirana. Za razstavo "Slovensko ljudsko kiparstvo", ki jo je pripravil Slovenski etnografski muzej v Ljubljani

ljani, je celjski muzej posodil več predmetov.

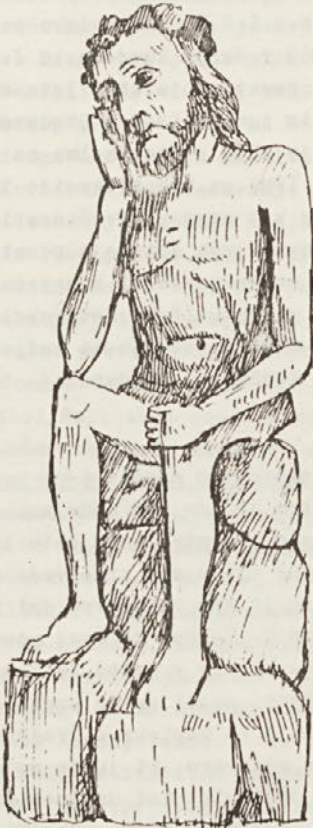
Pokrajinski muzej v Kopru (Kidričeva 15) poroča, da je v tem letu počivalo vse etnografsko delo, ker je bil kustos skoraj vse leto odsoten.

Pokrajinski muzej v Mariboru (Grajska ul.2) je dobil kustosa-etnografa šele v decembru. Zato je vse njegovo delo obsegalo le inventarizacijo etnografskih predmetov. V tekočem letu se bo to še nadaljevalo, v načrtu pa je tudi raziskovanje Podravja.

Pokrajinski muzej za Pomurje v Murski Soboti (Trubarjev drevored) ni poslal poročila.

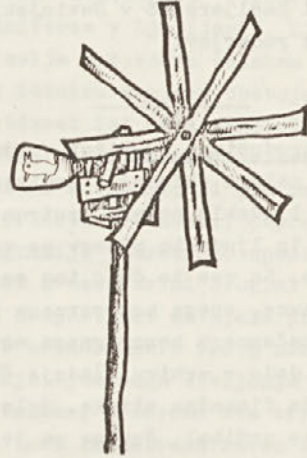
Pokrajinski muzej v Ptuj (Muzejski trg 1) ni poslal poročila.

Posavski muzej v Brežicah je v l. 1969 raziskal nekaj domačij v vasi Gornja Pohanca, 15 km severno od Brežic. Hiše in gospodarska poslopja – pode, hleve, kolarnice – so fotografirali, odkupili pa manjše predmete kot npr. kolovrate, grebene, lesene vile, rezljane bohkove kote, tehtnice, uteži, iz slame pletene izdelke, laterne, kmečko alpsko uro ter druge zanimive predmete kmečkega gospodarstva in domače obrti iz druge polovice 19. stol. Muzej je izdal vodnik po svojih zbirkah, v katerem je v skromnem obsegu, vendar dostojno predstavljen tudi etnografski oddelek.

Muzejski sodelavci so tudi v minulem letu v nekaterih vaseh ugotavljali krajo in prisvajanje etnografskih predmetov. Muzej je tu v mnogih primerih brez mo-

či, ker mu ljudje npr. hrvaških bogcev nočejo prodati, češ "da se Boga ne sme od hiše prodajati", potem pa se zgodi, da neke noči kipec izgine neznanokam iz vdolbine v hišnem zidu.

V Narodopisnem muzeju v Ribnici na Dolenjskem je zaradi finančnih težav in priprav za nameravno preureditev počivalo vse delo.

Kovaški muzej v Kropi ni poslal poročila.

Slovenski etnografski muzej v Ljubljani (Prešernova 20) je v minulem letu pripravil v svojih prostorih dve večji razstavi: "Slovensko ljudsko kiparstvo" in "Kraška hiša s Tržaškim krasom". Za obe je izdal ličen vodič in priredil tudi strokovno posvetovanje. Z dvema razstavama je muzej gostoval po drugih krajih naše države in v zamejstvu. Slovenske ljudske maske je prikazal v Ptuj, Gradcu in Ingelheimu (ZRN), slovensko ljudsko umetnost pa v Gorici, Trstu, Beogradu, Ingelheimu in Münchenu. Nasprotno je v Ljubljani gostoval beograjski etnografski muzej z razstavo "Plastika v ljudski umetnosti". Razen tega je Slovenski etnografski muzej dal na voljo svoje prostore za razstavo "Ob dvajsetletnici Nemške demokratične republike", ki jo je priredilo veleposlaništvo NDR.

V gradu Goričane, kjer ima muzej stalno zbirko neevropskih kultur, je bila v minulem letu prikazana indonezijska, indijska in čilska ljudska umetnost ter razstavljena etnološka zbirka Dušana Kvedra. Muzej je pripravil tudi razstavo ob stoletnici Gandhijevega rojstva. Ob nedeljah so bile redne filmske predstave, občasno pa komorni koncerti in predavanja o ikebani.

V Jurčičevem muzeju na Muljavi je muzej uredil dve občasni razstavi ("Od lanu do platna" in "Polšji lov") ter priredil teritev lanu in tekmovanje predic.

Spominska soba pisatelja Louisa Adamiča v Praprečah pri Grosupljem je redno oskrbovana.

Največja muzejska pridobitev v minulem letu je grad Podsmreka pri Višnji gori, ki ga je bilo treba temeljito obnoviti, da je bilo mogoče v njem urediti lon-

čarsko zbirko in zbirko kamnite ljudske plastike. V gradu Lisičje pri Škofljici je muzej nadaljeval z urejanjem prostorov za depoje.

Posamezni sodelavci muzeja so nadaljevali z raziskovanjem čipk, pletarstva, gostilništva in kiča. Ekipno je muzej raziskoval hmeljarstvo v Savinjski dolini in življenje idrijskih rudarjev.

Glasbeno narodopisni inštitut v Ljubljani (Wolfova 8/II) ima za nalogo zbiranje, arhiviranje, urejanje in raziskovanje ljudskih pesmi, instrumentov, instrumentalne glasbe in ljudskih plesov po vsem etničnem ozemlju Slovenije. Za vse to delo ima samo štiri redne strokovne sodelavce, enega honorarnega zunanjega sodelavca in enega začasnega honorarnega sodelavca za pomožno strokovno delo v arhivu. Zadnja štiri leta mu je delo hromila huda finančna stiska. Šele v minulem letu je nekoliko lažje zadihal, čeprav mu je bila dotacija povečana le za 15 %.

Raziskovanje in zbiranje gradiva je obsegalo štiri večdnevna potovanja po Slovenskih goricah, Notranjskem in Halozah ter devet enodnevnih (Krtina pri Dobu, Volčji potok, Mokronog, Zagorica v Dobrem polju, Selo pri Zirovnici, Pirševo v Tuhinjski dolini, Preddvor, Hotedršica, Kočevje in Sodražica). Nabrano gradivo obsega 485 posnetkov pesmi, instrumentalnih napevov ter razne podatke v zvezi z ljudsko glasbo. Sodelavec inštituta je spremljal dr. L. Kiss od Madžarske akademije znanosti pri raziskovanju madžarske manjšine v okolici Lendave (100 primerov).

N. Vaupotič, knjižničarka v Ormožu, je kot zunanja sodelavka inštituta posnela (z inštitutovim magnetofonom) 360 primerov v Halozah, Slovenskih goricah in nekaterih drugih štajerskih krajih. Poleg tega si je inštitut naredil kopije posnetkov, ki so mu jih dali na voljo dr. F. Cigan iz Celovca (185 primerov s Koroškega), Janez Jelen iz Ljubljane (89 primerov iz Št. Ilja pri Velenju in Ljubljane) in dr. M. Matičetov (120 primerov iz Rezijske), skupaj 394 števil. Prirast gradiva v letu 1969 znaša 1210 slovenskih in 100 madžarskih pesemsko-instrumentalnih primerov; k temu je treba prišteti še 25 kinetografskih zapisov ljudskih plesov in veliko število podatkov.

Notranje inštitutsko delo je obsegalo ureditev in katalogizacijo izvirnih, povečini še neobjavljenih rokopisnih zbirk zapisovalcev in rokopisnih pesmaric ljudskih pevcev iz zapuščine dr. K. Štreklja (dotlej v ISN SAZU) in dr. J. Glonarja (iz rkp. oddelka NUK), vsega ok. 13.600 zapisov. Izdelan je bil katalog pesemskih začetkov v dodatkih Štrekljevih Slovenskih narodnih pesmi (ok. 3200 primerov), prepisov in raznih rokopisnih pesmaric, ki jih inštitut dobi na posodo ali odkupi od pevcev na terenu (ok. 1100 pesmi) ter še neregistriranih

Kokošarjevih tekstnih zapisov (ok. 300). Nadaljevalo se je izpisovanje raznih narodopisnih podatkov z magnetofonskih posnetkov in rokopisnih zapisov na terenu (1530 listkov), tako da obsega kartoteka zdaj skupno 2730 listov (od tega 701 o običajih, 493 o plesih, 467 o pesmih oz. petju, 318 o narečjih, 216 o glasbilih in 126 o godcih). Nekoliko je zastalo glasbeno in tekstno prepisovanje novega gradiva z magnetofonskih posnetkov; narejenih je bilo le ok. 400 transkripcij.

Dva sodelavca inštituta sta pripravljala del rokopisa za 1. knjigo celotne izdaje slovenskih ljudskih pesmi z napevi, ki je v tisku in bo izšla letos pri Slovenski Matici.

Za primer elementarnih ali drugih nesreč je dal inštitut narediti kopije magnetofonskih posnetkov iz let 1955–1958 (22 velikih trakov) in mikrofilmske posnetke rokopisne zbirke pesmi z napevi iz let 1906 do 1914 (ok. 15.000 posnetkov) ter jih hkrati z 1 izvidom svojega kartotečnega kataloga izročil v hrambo Nar. in univ. knjižnici v Ljubljani.

Inštitutovi sodelavci so se udeležili tudi nekaterih znanstvenih posvetovanj in kongresov; tako dr. Z. Kumer razprave o klasifikaciji evropskih balad na 2. zasedanju komisije S.I.E.F. za ljudsko pesništvo, ki je bila aprila 1969 v Brnu. Kumrova in J. Strajnar sta se udeležila posvetovanja študijske skupine IFMC za ljudska glasbila junija 1969 v Stockholmu. Dr. V. Vodušek je bil maja 1969 v Stockholmu na zasedanju študijske skupine IFMC za klasifikacijo ljudskih melodij in na Dunaju kot gost na svečanostih ob 150-letnici prvega sistematičnega zbiranja pesmi v bivši Avstriji. M. Ramovš se je udeležil kongresa jugoslovenskih folkloristov v Igalu (Boka Kotorska) sept. 1969 in predaval na 15-dnevnem tečaju za vodje folklorne-plesnih skupin na Korčuli v avgustu.

Inštitut za slovensko narodopisje pri SAZU (Ljubljana, Novi trg 3) ima dva oddelka. V sekciji za ljudsko slovstvo so v letu 1969 nadaljevali z raziskovanjem ljudskega pripovedništva v Rezijski. Dr. Matičetov se je tam mudil več dni v januarju, marcu, aprilu in maju. Tokrat je vzel posebej na piko živalske pravljice, ker je v osebi Jelice Di Lenardo iz Borovičja (Osojane) našel pravo umetnico za to zvrst. Svoja opažanja in zapiske o dvojezičnosti v Rezijski je strnil v razpravo, ki jo je podal na mednarodnem kongresu ob 50-letnici ustanovitve Furlanskega filološkega društva v Vidnu. Uredil, primerjal in raziskal je gradivo o "duhovinu" (v podobi kače rojenem otroku), ki ga je bil nabral pred leti v Erkinih in v Severni Istri; prva poročila o tem so že iz 17. stoletja (Baučer in Valvasor), zato se je tu ponu-

dila lepa priložnost za ugotavljanje kontinuitete v ljudskem izročilu. Izsledke s tem v zvezi je dr. Matičetov podal na V. kongresu mednarodnega društva za raziskovanje ljudskega pripovedništva v Bukarešti, konec avgusta 1969. V novembru pa se je mudil v Palermu kot član žirije za podelitev mednarodne folklorne nagrade "Giuseppe Pitre". V tržaškem radiu je tudi v letu 1969 nadaljeval s ciklom predavanj "Iz potne torbe".

Sekcija za ljudske šege in igre je v okviru raziskovanja t. im. "živiljenjskega cikla" začela v letu 1969 zbirati podatke o ženitovanjskih šegah. V ta namen je bila sklenjena pogodba s Skladom Borisa Kidriča, asistentka H. Ložar pa je pripravila anketno brošuro z 828 vprašanji. Razposlali so jo dosedanjim informatorjem, potem pa še na šole, župnije in povsod tja, od koder je pričakovati pomoč. Nekaj ljudi je vprašalnice vrnilo s pripombo, da ne utegnejo ali da šeg ne poznajo, nekaj pa je tudi takih, ki povprašujejo po plačilu, če bodo delo prevzeli. Inštitut denarja za zdaj ne more nikomur obljubiti, čeprav si prizadeva dobiti sredstva, da bi informatorje vsaj simbolično honoriral.

Pomembna naloga, ki se ji je posebej posvetil dr. Niko Kuret že zaradi dopolnjevanja gradiva o maskah (tudi za uresničitev tega načrta je inštitut sklenil pogodbo s Kidričevim skladom), je organizacija informatorske mreže. Razplesti jo je bilo treba ne le v republiko Sloveniji, marveč tudi med Slovenci v zamejstvu (v Avstriji, Italiji in na Madžarskem).

Od terenskega dela velja omeniti ogled "letečih procesij" na Koroškem in sodelovanje s celjsko sekcijo SED pri raziskovanju Paškega Kozjaka. V Ratečah je inštitut aprila 1969 posnel film o cvetnih butarah in v juniju prvi del filma o telovski procesiji.

Precej dela je bilo z urejanjem zbornika predavanj s strokovnega posvetovanja "Alpes Orientales V" (v Slovenjem Gradcu 1967), ki je šel maja v tisk.

Da bi izboljšali tudi svoje arhivsko delo, je asistentka H. Ložar obiskala nekatere narodopisne inštitute v Zah. Nemčiji in Švici, kjer se je seznanila z modernimi metodami arhiviranja narodopisnega gradiva. Nekaj spoznanj bo mogoče uvesti tudi pri nas. Podobni temi je bilo posvečeno zborovanje, ki ga je priredila Deutsche Gesellschaft für Volkskunde v Detmoldu in se ga je na povabilo nemških kolegov udeležil dr. Kuret.

Izpisovanje terenskega gradiva, ki so ga zbirale ekipe Slovenskega etnografskega muzeja, se je tudi v letu 1969 redno nadaljevalo.

V okviru SAZU je inštitut priredil dve predavanji tujih gostov: univ. prof. dr. L. Kretzenbacher iz Münchena je predaval o pravu v ljudski pesmi, dr. R. Wildhaber iz Basla pa o ljudskem verovanju na Irskem.

O Oddelku za etnologijo na filozofski fakulteti ljubljanske univerze Glasnik doslej še nikoli ni poročal. Zato se nam je zdelo prav, da posežemo tudi v zgodovino in prikažemo njegova prizadevanja od začetka do danes, kakor jih je orisal prof. dr. Vilko Novak v svojem prispevku "Etnologija" v zborniku "Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani", Ljubljana 1969.

"Ko proslavlja v tekočem šolskem letu ljubljanska univerza 50. letnico svojega obstoja, ne pomeni ta jubilej tudi petdeset let dela etnološkega oddelka. Etnologija je bila ob ustanovitvi slovenske univerze med tistimi redkimi strokami, ki jih na filozofski fakulteti niso pričeli predavati. Čeprav je bila 'etnologija z etnografijo' teoretično upoštevana kot predmet pod B v zvezi z nekaterimi drugimi disciplinami, je vendar celih dvajset let ostajala praktično zunaj fakultete. To je seveda imelo vrsto neugodnih posledic za preučevanje ljudskega življenja in ljudske kulture na Slovenskem. Predvsem sta trpela vsestranskost in večkrat tudi znanstvena raven etnološkega strokovnega dela. Več drugim sorodnim strokam je v tem času seveda uspelo znatno bolj utrditi si svojo dejavnost.

V študijskem letu 1940/41 se je z imenovanjem dr. Nika Županiča za rednega profesorja končno vendarle začelo tudi delo v okviru stolice in seminarja 'etnologija z etnografijo'. Z izbruhom vojne pa je bilo to komaj začeto delo kaj kmalu prekinjeno in je bilo obnovljeno šele po osvoboditvi. Šele tedaj so dobila predavanja bolj sistematičen značaj, saj sta bili upoštevanji obča in slovenska etnologija. Obseg predavanj in vaj se je razširil v študijskem letu 1955/56, ko je postal docent dr. Vilko Novak. Uveden je bil sistematičen kurz o etnologiji Južnih Slovanov in drugih evropskih narodov. S kulturo neevropskih etničnih skupin so se študentje etnologije delno seznanjali pri predavanjih iz antropologije, ki jih je imel prov. Božo Škerlj. Pred leti pa je to snov predaval prof. Milovan Gavazzi iz Zagreba.

V nasprotju z enopredmetno ureditvijo študija v prvih letih po osvoboditvi se danes veže študij etnologije še z enim predmetom, ki se predava na fakulteti. Študentje običajno povezujejo svoj A ali B študij etnologije z zgodovino umetnosti, z jeziki in zgodovino. V okviru oddelka poslušajo predavanja iz narodne etnologije, iz obče, evropske in neevropske. Študentje, ki so si izbrali etnologijo za svoj temeljni študijski predmet, so dolžni vpisati še en slovanski jezik (po izbiri) in nemščino ter opraviti ustrezne izpite. Mimo izpitov iz prej omenjenih strokovnih predmetov sodi med obveznosti študentov tudi sodelovanje pri seminarskih vajah (seminarske naloge) in diplomsko delo. Študijski načrt predpisuje še ekskurzije, terenske vaje ter počitniško in muzejsko prakso. Izpolnjevanje teh nalog je odvisno v največji meri od

finančnih sredstev oddelka. V preteklih letih je bil oddelek v tem pogledu večkrat v občutni stiski, ki je mimo problemov s prostori dušila njegovo pedagoško dejavnost. Glede na to se je bilo treba omejiti bolj na individualne oblike terenskega dela v zvezi z izdelavo referatov in nalog, kakor tudi z zbiranjem gradiva za etnološki atlas Jugoslavije.

Število vpisanih študentov je v zadnjih letih stalno naraščalo. Povprečno je novincev navadno nekaj čez 20, od tega približno polovica z etnologijo kot glavnim predmetom. Trenutno je vpisanih v vse letnike 50 študentov, ki študirajo etnologijo pod A ali B. Diplomiralo je doslej približno 40 študentov, med katerimi jih je 8 tudi doktoriralo. Poseben problem je seveda zaposlovanje diplomiranih etnologov, ki so glede na razvoj stroke nedvomno potrebni na različnih delovnih področjih. Zato je odpiranje novih delovnih mest v narodopisnih ustanovah in muzejih izredno pomembno."

Problemi

PREMALO ETNOGRAFOV ALI PREVEČ?

Kam z mladimi etnografi? To zaskrbljeno vprašanje nam zastavlja poročilo o delu etnološkega oddelka na filozofski fakulteti. Primerilo se je že tudi, da je maturant skoraj s strahom vprašal starejšega etnografa, ali naj se odloči za študij etnologije, ko pa mu vsi odsvetujejo, češ da po diplomi ne bo dobil kruha. Z druge strani pa tožijo vodstva več slovenskih muzejev (npr. dolenjskega, goriškega, celjskega), da njihovi etnografski oddelki ne morejo delati, ker nimajo etnografa. Vzroki niso vedno pomanjkanje denarja, saj je npr. lani mariborski muzej dvakrat razpisal mesto in tudi goriški muzej je svoj razpis zaman objavil (gl. Glasnik X/1969, št. 1). Zvedeli smo, da etnograf iz ptujskega muzeja že po krajšem času odhaja v Zagreb, od koder je prišel in bo njegovo mesto spet nezasedeno. Kako naj si vse to razlagamo?

Ali je mesto kustosa v manjšem "podeželskem" mestu kot je recimo Celje ali Ptuj res tako malo vablivo, čeprav je njegova okolica etnografsko nadvse zanimiva, da si mlad etnograf raje poišče kakršnokoli službo, le da ostane v "velemestni" Ljubljani? Človek bi pričakoval, da bo med slovenskimi izobraženci etnograf zadnji, ki bi se branil podeželja, saj se je vendar ves čas študija seznanjal z ljudsko kulturo na podeželju. Ne morem si misliti etnografa, ki bi nerad hodil po vaseh in govoril s preprostimi ljudmi, ki bi mu bilo nerodno stopiti v hlev ali na podstrešje, ki bi se bal umazati čevljev na prašnem ali blatnem kolovozu do samotne kmetije ipd. Kdor ne čuti v sebi nobenega odnosa do preprostega slovenskega človeka, kmeta ali de-

lavca, kdor ne najde lepote v ljudski umetnosti, ne razume, da je ljudsko izročilo posebna vrednota in so mu npr. običaji le znamenje zaostalosti, ta naj raje ne poskuša postati etnograf, saj mu bo poklicno delo vselej le nujno zlo, ki ne prinaša notranjega zadovoljenja in sreče. Ne verjamem, da bi mogel mlad človek vztrajati pri študiju, ki ga ne zanima, pa čeprav bi veljal za lahkega, in da si ne bi prebral že po prvem semestru, če spozna, da se je zmotil. Potemtakem se študent, ki diplomira iz etnologije, resno zanima za to stroko in pričakovali bi, da bo z obema rokama zgrabil za priložnost postati sodelavec katerikoli narodopisne ustanove, pa čeprav samo majhnega podeželskega muzeja.

Ce imamo torej dovolj mladih, dela voljnih diplomantov, kako je mogoče, da muzeji kljub razpisom ne morejo dobiti etnografov? So mar preveč izbirčni in ne marajo začetnikov? Naj pomislijo, da je bil nekoč vsakdo začetnik in da se dá včasih z mladoostno zagnanostjo skoraj toliko narediti kot v starejših letih, ko postaja človek kljub izkušeniosti že nekoliko utrujen. Hočejo morda le moške sodelavce in odklanjajo ženske prosilke? Saj so se vendar marsikje etnologinje lepo uveljavile, tudi v vodstvih muzejev. Pa menda vendar niso razpisi le navidezni, zaradi predpisov, in v resnici muzej niti ne želi dobiti novega strokovnega sodelavca?

Kje so torej vzroki, da je etnografov hkrati preveč in premalo? Morda pa le ni povsod vse prav, kakor bi morali biti? Ali ne bi bilo dobro nekoč odkrito razpravljati o tem problemu? Naj povedo muzealci svoje želje in potrebe, pa etnografi razložijo svoje poglede in kajpak še študentje razodenejo svoje mnenje. Saj živimo vendar v času nenehnih konferenc, kongresov, simpozijev, sploh dialoga - ni šment, da se ne bi mogli domeniti. Z dobro voljo se mora najti rešitev! Vedno znova prihajajo s podeželja glasovi, kako se vasi spreminjajo, običaji ginejo, spomeniki ljudske likovne umetnosti postajajo plen brezvestnih prekupčevalcev itd. Mar bomo naše ljudsko izročilo lahkomišno pustili propasti še preden bo raziskano? Se res ne zavedamo, da je del naše narodne kulture, njen temelj, na katerem bodo še znanamci gradili in da bomo nekoč krivi tudi pred zgodovino, ne le pred lastno vestjo, če ne bomo izpolnili svoje dolžnosti, ki jo imamo kot etnografi in Slovenci?

Dr. Zmaga Kumer

F i g k a r s k i š k r a t

nam je v zadnji številki prejšnjega letnika na str. 7 krajevno ime Dolge brda sprevrgel v Suho brdo. Bralce prosimo, da nam napako oprostijo!

V Dečini pod Starim trgom ob Kolpi je 27. febr. t.l. praznovala stoletnico rojstva Marija Špehar pd. Zilánova, skromna kmečka žena, mati desetih otrok in ljudska pevka, ki je bila še pri devetdesetih letih voljna peti, če bi jo bil krhki glas ubogal. Tako pa je le napisala besedila, ki se jih je spominjala iz dekliških let in približno nakazala melodijo. Po njeni zaslugi smo zvedeli za belokranjske variante nekaterih starih slovenskih pesmi, tudi balad, ki so bile dotlej znane le iz bolj ali manj preoblikovanih zapiskov izza prve polovice prejšnjega stoletja. Zilanovi mami, v življenju večkrat težko preizkušani, želimo, da bi ji bilo na večer življenja lepo in dobro, da bi ne čutila teže let, marveč se veselila življenja, kolikor ji je še odmerjeno. Ko smo jo sodelavci Glasbeno narodopisnega instituta pred sedmimi leti prvič srečali, se je vračala iz Starega trga domov, sama in zamišljena, pa vendar vedra, v beli platneni noši s črnim predpasnikom in ruto, v beli jopici iz domače volne – pravo utelešenje Bele Krajine. Taka nam bo ostala v spominu in tako predstavljamo bralcem, da bi jo spoznali, eno tistih slovenskih mater, ki jim dolgujemo ohranitev našega pesemskega izročila.

Za Prešernov dan, slovenski kulturni praznik, je občina Kranj podelila Prešernovo nagrado tudi članu našega društva, mojstru kovaške umetnosti, Joži Bertonciju iz Kroke. K zasluženemu priznanju mu iskreno čestitamo in želimo, da bi mu kladiivo še dolgo pelovalo vedno po zamislih njegovega srca, gorečega v zvestobi do rodne Kroke ter vsega lepega in dobrega.

Iz Prekmurja je prišlo sporočilo, da je v Radvanjih pri Mariboru 18. okt. 1969 umrl Matija Koštric, doma iz Žižkov pri Črenšovcih v Prekmurju, star komaj nekaj nad 70 let. Rajni je bil eden tistih pevcev, ki jih moremo po pravici imenovati nosilce slovenskega pesemskega izročila. Nanj so se obračali vsi, ki so v zadnjih desetletjih zbirali ljudske pesmi v Prekmurju, in vsem je dobrovoljno postregel s svojim znanjem. Veliko pesmi se je naučil od svojega očeta, pa tudi od starih ženic, ki so pesmi z vseh strani skupaj nosile, kot je sam povedal. Pesem si je zapomnil, če jo je le enkrat slišal. Kljub nenavadno zanesljivemu spominu, si je iz vneme za domače pesmi večino besedil zapisal. Seznan njegovih pesmi, če bi ga bil sestavil, bi obsegal čez 200 števil. Pri petju je bil neutrujen in je mogel vzdržati po več ur skupaj. Pred leti smo snemali pri njem, pa je skoraj odpovedal magnetofon, obnemogli so pevci, ki so s Koštricom peli, njemu se niti odkašljati ni bilo treba. Ko smo ga lansko poletje obiskali v bolnici, je očitno že vedel, da ne bo več ozdravil, čeprav tega ni priznal, kakor tudi ni maral dosti govoriti o križih, ki jih je bilo polno njegovo življenje. Raje je obrnil pogovor na pesmi, ki so mu bile vselej pri srcu. Z veseljem se je zlasti spominjal, kako je pred vojno pel Fr. Kimovcu, ko je ta zbiral prekmurske pesmi. Menda ga je najbolj navdušila pesem o galeji. Tudi Koštricu je bila všeč. Zares je lepa, nevsakdanja, redkost med prekmurskimi pesmimi, zato bodi objavljena rajnemu Matiji Koštricu v spomin:

♩. 68 cca.

Pla - va - la je ga - li - ja po mor - ji, pla - va - la je
ga - li - ja po mor - ji, aj -, pla - va - la je ga - li - ja po mor - ji, aj!

Plésala je s kániže divojka.

"S kútem pa ti svoje golo"be raniš?"

"Pšenice sejem, s kútem golo"be ranim."

"S kútem pa ti svoje golo"be napajam?"

"Sibe re"žem, s kútem golo"be napajam!"

(GNI II 24.250, pela
+ Matija Koštric in
+ Jože Cigan, 5.4.1961)

PARACELSDS IN SLOVENSKA AJDA

Okoli leta 1526 je sloveči oče modernega zdravilstva, humanist in filozof Aurelius Theophrastus Bombastus Paracelsus (1493-1541) napisal delo "Von den natürlichen Wassern", v katerem v posebnem poglavju razpravlja tudi, kako je dal Bog vsaki deželi sveta posebne naravne darove, tako da so preskrbljeni z vsem, kar je za življenje potrebno. Posebej je želel dokazati, da v deželah nekdanje nemške države ni pomanjkanja, saj ima v njih sleherni hrano in pijačo, streho nad glavo in oblačilo- torej vse, kar je za življenje najnujnejše. "Tistim", tako piše med drugim, "ki ljubijo Ogrsko in Poadižje samo zaradi zlata ali Ren zaradi njegovih rib - niti Bog niti človek ne more ustreči ljudem take vrste... Iz vsega tega izhaja, da se Črni les (Schwarzwald) ne more pritoževati nad zimo, češ da nima Etne, ko pa ima vendar les in kamne. Zakaj naj bi se pritoževala Slavonija zaradi kruha nad Švabsko, ko vendar Slavonci s svojo ajdo dosežejo prav tolikšno starost kot oni s pšenico? (Podčrtal podpisani.) Naj se mar pritoži Allgäu nad Alzacijo zaradi vina, ko mu vendar ne manjka moči in lepote?... Če pa je že vse tako od Boga ustvarjeno, potem 'luč narave' terja, da vse razjasnimo in da ne zavržemo ali ne grajamo tega, kar rase v domovini, dasi je že tako, da so nam tuje reči bolj pri srcu in jih bolj cenimo kot domače."

Stavek: "Wieso sollte Slawonien des Brotes halber klagen über Schwaben, weil die Slawonier von ihren Haidkorn das Alter erlangen, das jene mit dem Weizen erreichen?" je za nas pomenljiv, saj se pod imenom "Slavonija" skrivajo pač slovenske dežele, ne pa današnja Slavonija. V 16. in 17. stoletju je bil ta geografski pojem dovolj razširjen. Poznali so ga tudi naši protestantski pisci. Tako na primer Matija Trost ob Trubarjevi smrti v četrti latinski pesnitvi v Trubarjev spomin porablja ob Germaniji tudi ime Slavonija v pomenu Slovenija. Podobnih primerov bi iz tega časa lahko navedli še več.

Slovensko zemljo je Paracelsus gotovo dobro poznal, saj se je po materini smrti leta 1502 naselil z očetom v koroškem Beljaku že kot enajstleten deček in tu preživel lep del svoje mladosti. Pozneje, v letih 1538 do 1540, je ponovno živel na Koroškem v Brežah, Št. Vidu, Celovcu in Beljaku. Na svojih številnih študijskih potovanjih pa ga je zanesla pot ne samo do Španije in Portugalske, v Italijo, Anglijo, Švedsko, Poljsko in Litvo, marveč tudi na Balkan, na Romunsko in na Sedmograško, pa tudi na Hrvaško in v Slovensko krajino ("Windisch Mark") - torej na Slovensko. Seveda bi ga pot lahko popeljala tudi čez Slavonijo, toda ta je spa-

dala tedaj pod ogrsko-hrvaško in ne pod nemško krono, medtem ko Paracelsus navaja "Slavonijo" v zvezi s tem, kar "rase v domovini", torej v deželah nemškega kraljestva, med katere je tedaj spadala tudi Slovenija. Značilno je, da je Paracelsu padla med našimi žitaricami v oči predvsem ajda, za katero vemo, da se je zlasti v 15. in 16. stoletju zelo razširila, z njo pa se je zvečal tudi pridelek medu in voska. Ta podatek pa utegne biti vabljiv tudi za naše narodopisje.

(Citat oz. prevod sem povzel po zbirki Paracelsovih tekstov, ki jih je v Dietrichovi založbi v Leipzigu izdal l. 1941 Will-Erich Peuckert z naslovom "Paracelsus, Die Geheimnisse, Ein Lesebuch aus seinen Schriften", str. 197 sl.)

E. Cevc

Med novimi knjigami

Selo Trg kod Ozlja, Jugoslovanski institut za zaščito spomenika kulture, Beograd, 1969.

V seriji posebnih izdaj, ki jih izdaja Jugoslovanski institut za zaščito spomenika kulture v Beogradu, je v letu 1969 kot deseta izšla publikacija "Selo Trg kod Ozlja" s podnaslovom "Eksperimentalni primer utrdživanja spomeničkih vrednosti seoskih naselja." Posamezni prispevki kažejo, da so v ekipi, ki je vsestransko raziskovala omenjeno naselje, sodelovali poleg etnografa še geograf, gospodarski zgodovinar in arhitekt. Gradivo, ki ga je v vasi zbral in proučil umetnostni zgodovinar, še ni objavljeno. V uvodni besedi beremo, da predstavlja publikacija poskus, kako bi mogli v nekem podeželskem naselju odkriti in ohraniti ostanke davne preteklosti. Prispevki šestih avtorjev so bogato ilustrirani in dokumentirajo razvoj vasi od l. 1329 do danes. Povzetki in podnaslovi (tudi v risbah in fotografijah) v francoščini še povečujejo vrednost publikacije.

P.Š.

ZA DOBRO VOLJO

Iz Višnje gore so nam poslali svoj stari šaljivi jedilni list. Takole pravijo:

Za frušteek - ružek,
za kasil - matavil,
za južna - plužna,
za malca - palca,
pa večerja pa na korba pezdirja!

(Zps. Mihaela Zajc)